

Намозова Д.Т. , Носиров Д. Т.

**Мактабгача таълим
муассасаларида музикалий
таълим методикаси
(ЎҚУВ УСЛУБИЙ ҚЎЛЛАНМА)**

Қўқон -2006

АННОТАЦИЯ

Ижтимоий ҳаётимизнинг барча соҳаларида туб ўзгаришлар ҳозирги кун таълим жараёнида ҳам кузатилмоқда.

Республикамызда “Таълим тўғрисида”ги Қонун, “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури”, Давлат таълим стандартлари ишлаб чиқилди. Дастурнинг асосий талабларидан бири фанлар бўйича замонавий дарсликлар, услубий қўлланмалар яратишдир.

Шу жумладан барча ўқув катори, муסיқий таълим йўналиши бўйича ҳам ҳозирги замон талаби асосида янги ўқув қўлланмалари яратилмоқда. Ушбу услубий қўлланмада байрам эрталикларига тайёргарлик услублари ҳам кўрсатилган.

Ушбу қўлланма педагогика институтининг мактабгача таълим кафедраларида, коллежларнинг муסיқий таълим ва мактабгача таълим йўналиш ўқувчилари ва мактабгача таълим муассасалари муסיқа раҳбарлари фойдаланишлари мумкин.

Тузувчи:

Намозова Д.Т

Носиров Д. Т.

Такризчи:

Педагогика фанлари номзоди
доцент, Қирғизов И.

Педагогика фанлари номзоди
доцент, Толипов М.

Ушбу ўқув қўлланма институт услубий кенгашининг 28 мартдаги йиғилишида муҳокама этилган.

КИРИШ

Кенг китобхонлар оммасига мўлжалланган ушбу рисолада шу ҳақда фикр юритилган. Шунингдек, музика ёшларга эстетик тарбия беришда салмоқли ўрин эгаллаши фақат афсоналар билангина эмас, балки кундалик ҳаётимиздан олинган кўпгина мисоллар асосида баён этилган.

«Мен музикани шу даражада яхши кўраманки, ҳатто ижодий ишим ҳам, одатда, музика садолари остида бажарилади. Менимча, яхши, ёқимли музика ишга ҳалақит бермайди, аксинча, у кишига завқ бериб, руhini кўтаради, илҳомлантириб, қандайдир олижаноб дунёга олиб киради», - деб айтган Т. Н. Қори - Ниёзий.

Ким най, дутор танбур садосини ёқтиради, кимдир буларнинг бир-бирига жўр бўлганини хуш кўриб марок билан тинглайди. Ҳар бир музика асбобининг ўзига хос ўрни, фазилати бор. Масалан, отахон шоир Зокиржон Ҳабибий дуторни белини хизматга маҳкам боғлаган дўст, ҳамдард кишига ўхшатади. «Қайғуда ҳамингни олай, шодликда эса ҳар бир дам ғанимат, ўйнаб қол», - дея бир сафда ҳамнафас бўлиб туришини улуғлайди.

Айтишларича, най садосидан илон ҳамладан тўхтаб, бошини ҳам қилган, қароқчилар ҳужумига учраб, мол-дунёсидан ажраган сайёҳлар таскин топишган, қароқчилар эсаинсофга келиб, қилмишларига пушаймон бўлишган.

Най навосс кўпроқ ҳижрон азобига учраган ошиқнинг ноласига ҳамоҳангдек туюлади.

Дуторнинг майин ва ошифта, сеҳрли ва шикаста, мунгли ва жозибали садоси кулоққа чалинганда, у ҳақиқатан бизни бирор сир - асрордан хабардор қилмоқчи бўлади. ўз - ўзидан қалбларимиз эҳтиросга мойил бўлиб қолади. У садо кўнглингизни ром этдими, бас, энда кўлингиздан етаклаб аста - секин ҳаёт кўчаларига олиб киради. Сиз бирин кўриб ўйга толасиз, фикр қиласиз, бирини кўриб шукрона айтасиз. Шунда сиз ўзингизни ҳийла енгил ва хотиржам сезасиз.

МАКТАБГАЧА ТАРБИЯ ЁШДАГИ БОЛАЛАР МУСИҚА ТАРБИЯСИНИНГ ВАЗИФАЛАРИ

Муסיқа болага ҳар томонлама ёрдам бериши, теварак-атрофни образли - эмоционал идрок этиши ва бола характерининг шакиллаишига таъсир кўрсатиши учун муסיқа тарбиясининг мақсадидан келиб чиқиб қуйидаги

вазифалар қўйилади:

1. Боланинг мусиқавий қобилиятини ривожлантириш.

2. Болаларни ашула айтиш ва мусиқавий-ритмик малакаларга ўрганиш. Уларда мусиқани қабул қилиш, ҳис этиш ва тушуниш қобилиятларини тарбиялаш.

3. Болада бадиий - ижодий қобилиятларни ривожлантириш. Бу вазифаларнинг ҳаммаси бир-бири билан ўзаро мустаҳкам боғланган.

Биринчи вазифани кўриб чиқамиз.

Мусиқавий деганда нимани тушуниш керак?

Бу сифат ўз ичига қимматли икки томонни олади:

а) эмоционал жонкуярлилик - мусиқа асарининг унинг образли мазмунига алоқадор қайғура олиш қобилияти;

б) Болаларга жуда нозик эшитишни, асарнинг мусиқа-товуш материални ажратишни таъминлайдиган мусиқа идроки ва мусиқавий қобилиятларни ривожлантириш.

Мусиқавийликни ҳар иккала томони ҳам ажралмас бирликда туради ва бир вақтнинг ўзида тарбияланади.

Мусиқавийликнинг ривожланиши туфайли болалар мусиқа образларини - уларнинг атрофдаги қўшимча образларни болалар ёрқин ҳис эта бошлайдилар. Бу эса ўз навбатида, уларнинг теvarак-атрофини билишда, эстетик баҳолашни тарбиялашда, бадиий дидни, мусиқага муҳаббатни тарбиялашда катта аҳамиятга эга. Боланинг мусиқавийлиги унинг актив мусиқавий фаолияти орқали тарбияланади. Педагог мапиулотларда болалар диққатини ташкил этиш ва йўналтириш орқали қабул қилаётган нарсалар ҳақида ўйлаш, қизиқиш, таққослаш, қизиқиш уйютишга ёрдам беради.

Болаларда мусиқа мазмунига тушунарли муносабатда бўлиш пайдо бўлади, мусиқани тинглашга иштиёқ туғилади. Мусиқавий асарларни тинглаш болалар йштирокисиз бўлмаслиги керак. Мусиқа орқали бериладигай кайфият уларда жавоб қайғусини уйғотиш керак. Эмоционал жонкуярликни тарбиялаш йўллари тулича. Моҳир методик усуллар орқали болаларни мусиқа асарларининг бажарилишига жалб қилиш мумкин: ашула айтиш, рақс, ўйинларга.

Эмоционал жоюсуярлик бўйича аввалги тажриба билан чамбарчас боғлиқ. Бола қанчалик таниш мусиқа асарини тингласа, шунчалик у мусиқавий фаолиятда актив ҳамда мақсадга қаралган ҳамда иштирок этади. Сухбат мусиқага янада онглироқ муносабатда бўлишга ёрдам беради. Уйинчоқлар, расмлар шеърӣй ва образли сўзлар қўлланиши мусиқа орқали кўзғатилган куй огоҳликни чуқурлаштиради ва шу асосда мусиқани янада нозик тинглаш ортади. Ўз навбаттида улар боланинг актив фаолиятини ҳисоблаган қушиқ айтиш ва ҳаракатларида мустаҳкамлашади.

Болани мусиқавий асарларни идрок этиш туғрисидаги масалага тўхтаймиз.

Идрок санъати ўзидан кийин психологик фаолиятни намоён қилади, қайсики, интеллектуал, билиш, эмоционал моментларни бирлаштиради. Муסיқа санъати асарларини тушуниш масаласи ўзидан ўзи келиб чиқиши мумкин эмас. Уни ўргатиш керак. Муסיқа асарларини идрок этиш ҳиссиётдан бошланади. Муסיқа асарларини идрок этиш эмоционал жонкуярликни вужудга келтиради. Боланинг бу ҳолатида унга таниш мазмун ва қувонч-идрок асосида эмоцияларнинг пайдо бўлишидир. Болаларда асарни тушуниб қабул қилиш қобилятини тарбиялаш зарур.

Муסיқани идрок этиш илк болалардан шаклланади. Тўпланган эмоционал муסיқавий таасуротлар кўшиқ айтишга, музика асбобларини чалишга, бадий халқ кўшиқлаини айтишга олиб келади.

Ҳиссиёт, эшитиш, идрокнинг ривожланиш асосида болаларда музиқавий таасуротлар тўплана бошлайди. 7 ёшли бола музиқанинг мазмунига қараб қайғуради ва фикр юритади. Биз бола олдига музиқани идрок этишнинг пайида бўлиши вазифасини қўямиз. Кейин эса ташқи таъсир этиш орқали музиқавий таасуротларни йиғиндиси вазифасини.

Эстетик идрок - бу 2 асосий компонентлар йиғиндисидир: эмоционаллик ва тушунарлик. Лекин бунга яна хаёл ва ҳаракат моменти - ритм ҳам қўшилади.

Кейин мактабгача ёшдаги болалар таниш музиқани билдилар, марш, пляска, алла музиқаларни ажратади-лар, музиқанинг сокин ва қувноқ характерини ажратадилар, лекин уни ёш хусусиятлари кучига кўра сўз орқали ифодамай олмайдилар. 4-5 ёшда болалар образларни деталлаштирадидилар, музиқанинг контраст характерларини қисман ажратадилар, музиқа асарларининг ифодалилиги форма ва воситаларини тушунадилар. Педагогнинг савсли ва талабига сўз орқали жавоб қайтардилар. 6-7 ёшли болалар қуйидаги терминлар орқали: кириш, куплет, бирга айтиш бўлим. темп ва бошқалар, дифференциялаштиришлари ва умумлаштиришлари мумкин. Улар музиқа асарларининг ифодалилиги характер ва воситаларини тушунадилар ва ўйин образларига қарашади.

Шундай қилиб музиқа идрокини тарбиялаш қуйидагича боради:

1. Музиқа материални ажратиб олиш.
2. Тарбия ва таълим методларини системалаштириш.
3. Ишнинг турли босқичларидан фойдаланиш.
4. Музиқа асарларининг турли-туман тематикларидан фойдаланиш (ижтимоий, табиат, меҳнат, болалар турмуши, эртаклар).
5. Музиқа асарининг образлар сони ва формасига қараб аста-секин мураккаблашиб бориши.

Музиқани эмоционал учун унинг товуш материални қабул қилишни билиш зарур, уни эшитиш, ифференциялашни билиш керак. Бу малака болалар билан музиқа асарларини (оддийларини) анализ қилиш,

улар диққатини муסיқа ифодалилига воситаларига қаратиш йўли билан ривожлантирилади. Муסיқа асарларини анализ қилиш орқали бола мусиқани ўзига хос тилини ажрата бошлади -мусиқанинг характеридаги дунёдаги образлар билан боғлиқлик улар эмоционал кайфиятини (лирика, бардамлик, тантанаворлик ва бошқалар).

Педагог болаларда актив фаолиятни вужудга келтириш учун образли ва шеърӣ сўз орқали ашула, уйин, эшитиш учун пьеса сюжетини ёритади, болада пайдо бўладиган хаёлни кўзгайди, образларни чакиради, уни сюжет асосида фикрлаш ҳаракатих VI мусиқа асарини программасига жалб қилади.

Шундай йуналишдан кейин мусиқани идрок этиш болада эмоционал тушунарли бўлади.

Сўз орқали натижани ифодалаш ва асарга баҳо бериш тарбиячининг моҳир раҳбарлиги остида аста-секин бадий-мусиқавий дидни пайдо қилади.

Шундай килиб, бадий-мусиқавий дид куйидаги жараёнда шакилланади:

1. Мусиқа асарини тўлалигича идрок этиш.
2. Унинг маъносини тушуниб олиш.
3. Агар ўринли бўлса, бажариш.

Амалиётда у намоён бўлади:

1. Агар баҳосида.
2. Бадий талабларга жавоб берадиган асарларни қабул қилишга интилиш.
3. Асар танлашда идрокда бадийликни бошдан кечириш ва асарларни ижро этиш.

Вазифа: Мусиқавий деганда нимани тушунасиз? Эмоционал ҳиссиёт нима?

Болаларни педагогик актив фаолиятини вужудга келтириш учун нималар орқали қизиқтиради? Қандай бадий асарларни биласиз?

Боланинг мусиқавийлиги унинг актив мусиқавий фаолияти орқали тарбияланади. Педагог машғулотларда болалар диққатини ташкил этиш ва йуналтириш орқали қабул қилинган нарсалар хақида уйлаш, қизиқиш, таққослаш, қизиқиш уйютишга ёрдам беради.

Болаларда мусиқа мазмунига тушунарли муносабатда бўлиш пайдо бўлади, мусиқани тинглашга иштиёқ -туғилади. Мусиқавий асарларни тинглаш болалар йштирокисиз бўлмаслиги керак. Мусиқа орқали бериладиган кайфият уларда жавоб кайгусини уйютиш керак.

Эмоционал жонкуярликни тарбиялаш йўллари тулича. Моҳир методик усуллар орқали болаларни мусиқа асарлариниш бажарилишига жалб қилиш мумкин: ашула айтиш, рақс, ўйинларга.

Эмоционал жонкуярлик бўйича аввалги тажриба билан чамбарчас боғлиқ. Бола қанчалик таниш мусиқа асарини тингласа, шунчалик у

музыкавий фаолиятда актив ҳамда мақсадга қаралган ҳамда иштирок этади. Суҳбат музыкага янада онглироқ муносабатда бўлишга ёрдам беради. Уйинчоқлар, расмлар шеърӣ ва образли сўзлар қўлланиши музыка орқали кузғатилган куй огоҳликни чуқурлаштиради ва шу асосда музикани янада нозик тияглаш ортади. Ўз навбатида улар боланинг актив фаолиятини ҳисоблаган қушиқ айтиш ва ҳаракатларида мустаҳкамлашади.

Болани музыкавий асарларни идрок этиш туғрисидаги масалага тўхтаймиз.

Идрок санъати ўзидан кийин дсихологик фаолиятни намоён қилади. қайсики, интеллектуал, билиш, эмоционал моментларни бирлаштиради. Музыка санъати асарларини тушуниш масаласи ўзидан ўзи келиб чиқиши мумкин эмас. Уни ўргатиш керак. Музыка асарларини идрок этиш ҳиссиетидан бошляади. Музыка асарларини идрок этиш эмоционал жонкуярликни вужудга келтиради. Боланинг бу ҳолатида унга таниш мазмун ва қувонч-идрок асосида эмоцияларнинг пайдо бўлишидир. Болаларда асарни тушуниб қабул қилиш қобилиятини тарбиялаш зарур.

Музикани идрок этиш илк болалардан шаклланади. Тўпланган эмоционал музыкавий таасуротлар қўшиқ айтишга, музыка асбобларини чалишга, бадий халқ қўшиқларини айтишга олиб келади.

Ҳиссиёт, эшитиш, идрокнинг ривожланиш асосида болаларда музыкавий таасуротлар тўплана бшлайди. 7 ёшли бола музиканинг мазмунига қараб қайғуради ва фикр юритади. Биз бола олдига музикани идрок этишнинг пайида бўлиши вазифасини қураамиз. Кейин эса ташқи таъсир этиш орқали музыкавий таасуротларни йшиндиси вазифасини.

Эстетик идрок - бу 2 асосий компонентлар йишндисидир: эмоционаллик ва тушунарлик. Лекин бунга яна хаёл ва ҳаракат моменти - ритм ҳам қўшилади.

Кейин мактабгача ёшдаги болалар таниш музикани биладилар, марш, иляска, алла музиқаларини ажратадилар, музиканинг сокин ва қувноқ характерини ажратадилар, **лекин** уни ёш хусусиятлари кучига кўра сўз орқали ифодалай олмайдилар. 4-5 ёшда болалар образларни деталлаштирадидилар, музиканинг контраст характерларини қисман ажратадилар, музыка асарларининг ифодалилиги форма ва воситаларини тушунадилар. Педагогнинг саволи ва талабига сўз орқали жавоб қайтарадилар. 6-7 ёшли болалар қуйидаги терминлар орқали; кириш, куплет, бирга **айтиш** бўлиад, темп ва бошқалар, дифференциялаштиришлари ва умумлаштиришлари мумкин. Улар музыка асарларининг ифодалилиги характер ва воситаларини тушунадилар **ва ўйин** образлариға қарашади.

Шундай қилиб музыка идрокини тарбиялаш қуйидагича боради:

1. Музыка материални ажратиб олиш.
2. Тарбия ва таълим методларини системалашти-риш.
3. Ишнинг турли босқичларидан фойдаланиш.
4. Музыка асарларининг турли-туман тематикларидан фойдаланиш

(ижтимоий, табиат, меҳнат, болалар турмуши, эртаклар).

5. Мусиқа асарининг образлар сони ва формасига қараб аста-секин мураккаблашиб бориши.

Мусиқани эмоционал учун унинг товуш материаллини қабул қилишни билиш зарур, уни эшитиш, дифференциялашни билиш керак. Бу малака болалар билан мусиқа асарларини (оддийларини) анализ қилиш, улар диққатини мусиқа ифодалилиги воситаларига қаратиш йўли билан ривожлантирилади. Мусиқа асарларини анализ қилиш орқали бола мусиқани ўзига хос тилини ажрата бошлайди -мусиқанинг характеридаги дунёдаги образлар билан бснлиқлик улар эрционал кайфиятини (лирика, бардамлик, тантанаворлик ва бошқалар).

Педагог болаларда актив фаолиятни вужудга келтириш учун образли ва шеърый сўз орқали ашула, ўйин, эшитиш учун пьеса сюжетини ёритади, болада пайдо бўладиган хаёлни кўз!айди, образларни чақиради, уни сюжет асосида фикрлаш ҳаракатига мусиқа асарини программасига жалб қилади.

Шундай йуналишдан кейин мусиқани идрок этиш болада эмоционал тушунарли бўлади.

Сўз орқали натижани ифодалаш ва асарга баҳо бериш тарбиячининг моҳир раҳбарлиги остида аста-секин бадий-мусиқавий дидни пайдо қилади.

Шундай килиб, бадий-мусиқавий дид кўйидаги жараёнда шакилланади:

1. Мусиқа асарини тўлалигича идрок этиш.
2. Унинг маъносини тушуниб олиш
3. Агар ўринли бўлса, бажариш.

Амалиётда у намоён бўлади:

1. Агар баҳосида.
2. Бадий талабларга жавоб берадиган асарларни қабул қилишга интилиш.
3. Асар танлашда идрокда бадийликни бошдан кечириш ва асарларни ижро этиш.

Вазифа: Мусиқавий деганда нимани тушунасиз? Эмоционал ҳиссиёт нима?

Болаларни педагогик актив фаолиятини вужудга келтириш учун нималар орқали қизиқтиради? Қандай бадий асарларни биласиз?

БОЛАЛАР МУСИҚАВИЙЛИГИ СТРУКТУРАСИ ВА УЛАР РИВОЖЛАНИШИНИНГ ЁШ ХУСУСИЯТЛАРИ

Мақсад- талабаларни структура ва критериялари ва улар мусиқий ривожланиши ёш хусусиятларда таништириш.

Режа:

1.Муסיқавийликни аниқлаш орзуси. 1999 йил, Тошкент.

2.Болаларни муסיқавийлик структураси.

Муסיқавийлик умумий формаси структурасининг ўрнатилиши музиқавий ҳобилият характерини белгилашга йўл очади.

«Муסיқавийлик - бу ҳақиқий инсонийлик хусусияти бўлиб, у умумий практика процессида қийинлашиб боради, у тарихан шартли: инсон доимо инсоний товушларни, табиатдаги турли нарсаларнинг, товушларини, уларни баландлиги ва узунлигига қараб ажратиб келинган. Доимий равишда ифодали интоноцияларни оддий музика образлари асосида ойдинлаштирилади, музика усулларини формалашти-радилар. Бу фаолият процессида музиқавий қобилиятини вужудга келтирадилар».

Ўзбек муסיқашунослари инсон шахсининг хусусиятлари каби музиқавийликни ҳам ягона йўлини белгилаб чиққанлар. Музика таъсири остида кишида доимий равишда махсус эшитув ва эмоционал қабул қилиш тугиладики, у музиқавий ривожланиш процессида чуқурлашиб ва деформациялашиб боради. Музиқавийлик ўзининг ягона биологик ва социал элементи бўлиши билан характерланади, унинг сифати кишининг махсус қобилиятларини бирга қўшилишга ва инсон шахсининг хислатларига, фазилатларига боғлиқ бўлади.

Музиқавийлик музиқавий фикрлаш яъни ориентирлаш ва музиқавий ҳодиса сифатида юзага чиқади. Музиқавийликни бош белгиси - музиқавий кечинманинг айрим мазмунни ташкил этувчи асосий нарса ҳаракатнинг юксаклиги ва оҳангдорлигидир. Музиқавий қобилиятлар комплекси каби характерланади.

Б.М.Теплов музика фаолиятини мувоффақиятли қўлланиши мумкин бўлган 3 асосий формасини кўрсатади.

1. Мақом ҳиссиёти, куй товушларидаги мақом функцияларини эмоционал фикрлаш қобилияти, баланд товушли ҳаракат ифодалилигини эмоционал ҳис қилиш.

2. Эшитишга бўлган тасаввур қобилияти, ёки эшитиш қобилиятини мустақлл равишда қўллаш қобилияти бўлиб, куй ҳаракатлари ритмиклиги ва овоз баландлигини акс эттириш. Бу қобилият музика хотираси ва музиқавий қабул қилишда асосий ядро бўлиб хизмат қилади.

3. Музиқавий — ритмик ҳиссиёт, музикани чуқур ҳис қилиш қобилияти, музиқавий ритм ифодалилигини ҳис қилиш ва ҳаракатда аниқ ифода этиш.

Ҳамма қобилиятлар эмоционал ва эшитув компонентларининг синтези сифатида характерланади. Уларнинг сенсор асоси асарни ритми, тембри, динамикаси, товушларнинг ўз ўрнида ишлатилиши, уларни билиш билан белгиланади. Музика қобилиятининг сенсор асоси ҳақида гапирилганда шуни эсда сақлаш керакки, умумий сенсор тарбия - бу болаларни предмет ва тушунчаларни ҳамда турли муносабатларни педагогик ташкил қилишдир.

Музыкавий сенсор тарбия бола ривожланишида жуда катга ўрин тутди. Музыкани қабул қилиши сенсор процессларнинг умумий ва махсус группаларига бўлинади. Улардан биринчиси қабул қилишнинг мақсадга қаратилганлиги билан характерланади. Бу воситада музыкавий ифодалилик турли-туман ва қийин алоқадорликда курилади. Иккинчиси - процессларни бирлаштиради, айрим музыка товушларини қабул қилиш билан белгиланади. Спонсор қобилият яна музыка материални эшитишда, музыка товушлари воситасини билишда ва уларни контраст ва йўлига қараб таққослашда кўринади. Музыкавий - сенсор ривожланишда ашула, харакат, музыка асбобларини чалиш, музыкавий дидактик ўйинлар ўтказилганда анча яхши натижа беради, музыкавий педагогик ва психологик асарларда музыкавийлик унинг комплектив ва куп қиррали қилиб белгиланади. Музыкавийликнинг алоҳида компонентлари орасида ўзига хос алоқалар мавжуддир.

Музыкавий сенсор қобилият деганда шуни тушиниладики, унда қабул қилишнинг сифати усади, болаларни айрим музыка товушларини фарқлашга чақиради, Музыкавий - сенсор қобилиятлар структураси компонентларига яна куйидагилар киради.

- а) Музыка товушларининг турли-туманлиги:
- б) Уларни ифодали муносабатлари турлилиги:
- в) Музыка ҳодисалари сифатини текшириш

Музыкавий тушунчаларни текшириш воситаси тахминан куйидагилар: Эшитиш, музыка товушлари воситасини билиш, уларни йул контрастларига қараб таққослаш, комплексдан бошқа товушларни ажратиб олиш, уларни ифодали янграшини фарқлаш, ифодали - ритмик харакатлар ва бошқалар. Бирорта ҳам мазмуний қобилият практикаси йўқки, у сенсор тажрибасиз муомала қилса. Музыкавий - сенсор тарбия болаларни ривожланиш даражасини белгилайди, уларни янада эмоционалроқ қилади, музыкага тушуниб ёндошишга ўргатади, унинг жарангдорлигини, товушларнинг гўзаллигини ҳис қилишни мазмунини англаш билан биргаликда булишини тушунишига ёрдам беради.

Музыкавий - сенсор тарбия айниқса тарбия бериш ва ургатиш процессларини махсус ташкил қилишганда яхши натижа беради. Сенсор тарбия куйидаги вазифаларни бажариш ўз олдига мақсад қилиб кўяди:

1. Болаларни эшитиш диққатини шакллантириш;
2. Уларни турли хил уйғунланган гормоник эшитиш қобилиятларини ўстириш.
3. Товушларнинг қарама-қарши ва ўхшашлиги ўртасидага муносабатлар алмашинувини фахмлашга ўргатиш.

Музыкавий товушларни текшириш қобилиятини ўстириш.

Академик Б.Асафьев, болаларни ўргатиш процессида шу нарсани сезган эдики, айрим болаларда музыкавий қобилият аниқ кўринади, айримларда эса - музыкага нисбатан илтифорлилик кўринади, уларнинг абсолют эшитишлари ўтмаслашгани билан изоҳланади ва аксинча кучсиз эшитиш музыкага нисбатан чуқур ва қатъий қизиқишни кўрсатади. Б.М.Теплов музыкавийлик проблемасини ҳар томонлама урганиб чиқади: бирмунча умумий ва бирмунча махсус моментларга ажратади. Умумий тушунча бойлиги ва

ташаббускорлигини, муסיқа тинглаётганда ғамга чўмиш каби эмоционал қобилиятни, диққатни киритади. Махсус компонентларга эса исталган муסיқавий фаолиятларни бажариш пайтида кўринган ўзига хос сифатли махсус қобилиятларни киритади, Текширишлардан сўнг муסיқавийлик структурасини бирмунча умумий муסיқавий эстетик ва махсус қобилиятларга бўлиш мумкин. Умумий муסיқавий эстетик қобилият муסיқа асарларини ва муסיқавий фаолият жараёнида уларга нисбатан билдирилган эстетик муносабат билан эслаш, санъатни тушуниш, фикрлаш, ҳаяжонланиш процесслари билан характерланади. Махсус қобилиятга номланган асосий муסיқавий қобилият ва уларнинг сенсор асослари киради.

Муסיқавийликнинг ҳамма компонентлари орасида мустаҳкам алоқа мавжуддир.

Н.А.Ватлугина муסיқавийлик структурасининг куйидаги схемасини илгари суради:

Эшитиш компонент, муסיқавийлик, Эмоционал компонент Товуш муддати Товуш баландлигини сезиш

МУСИҚАВИЙ-СЕНСОР ҚОБИЛИЯТ

Товушнинг баландлиги	Товуш тембери	Товуш кучи
Муסיқавий эшитиш	Ритм тушунчаси	ҳисси
Маҳсулдор фаолиятнинг қобилияти		
Ижодий ижро этувчанлик қобилият		
Уларни тўлароқ кўриб чиқамиз:		

1. Муסיқавийлик муסיқавий фаолиятни мувоффақиятли бажариш учун керак бўладиган сифат комилексларидан ташкил топади, унинг барча элементлари уларнинг структура муносабатларида кўринади.

2. Барча қобилиятлар эмоционал ва эшитиш копонентларининг синтезлиги билан характерланади. Муסיқавий фаолият барча турлари эмоционал ранг-баранглик билан характерланади.

3. Эмоционал эшитиш копонентлари базаси биргаликда иккита асосий муסיқавий қобилият ётади: кайғуриш қобилияти, фикрлаш, тасаввур қилиш ва баланд муносабатларни эслаш, кайғуриш қобилияти фарқни ажратиш, муסיқавий ритмни тасаввур қилиш ва эслаш. Бу икки асосий муסיқавий қобилият исталган муסיқавий фаолиятни бажариш пайтида доимо керак бўладиган нарсадир.

4. Муסיқавийлик қобилиятлар комплекси каби турли муסיқавий фаолият жараёнида кўринади. Масалан: муסיқавий идрок қилиш составига асосий муסיқавий қобилият ва бошқалар: ижро этиш учун восита - инструмент билан, овоз билан - муסיқа мазмуни кайфиятини ифодалашга ёрдам бериш, ҳаяжонли процесслар, ташаббускорлик, ижодий фикрлаш, техник қобилиятлар - қўшиқчи интоноциясининг тозалиги, мотор аппаратнинг пастлиги - киради. Ижодий қобилиятлар сосавига ижро этувчиликни характерловчи компонентлар: ифодалилик, тўғршшк, самимийлик компонентлари ва унумли ижоднинг фарқланиши компонентлари киради.

Муסיқавийлик муסיқавий қобилият каби болада бошдан жуда примитив (қўпол) бошланади ва турли муסיқавий фаолият жараёнида ривожланади. Бола ривожланишнинг биринчи этапларида унда барча асосий муסיқавий қобилиятлар кўрина бошлайди ва бирининг иккинчисидан устунлиги фақат кейинроқ маълум бўлади. Муסיқавий қобилиятларнинг айрим болаларда эрта пайдо бўлиши уларни зеҳнига боғлиқ деб аталади. Лекин бошқаларда кечроқ бошланиши уларнинг орқада қолиб кетишларидан далолат бермайди.

Вазифа: Муסיқавийлик деганда нимани тушунасиз?

Муסיқавий-сенсор деганда нимани тушунасиз? Муסיқавий-сенсор қобилиятни всим олдин суради?

МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАРГА МУСИҚАВИЙ ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ БЕРИШ МЕТОДЛАРИ ВА УСУЛЛАРИ

Маҳсад - талабаларни муסיқий тарбиясининг методик усуллари билан таништириш

Режа:

1.Кўргазмалилик методи.

2.Сўзлаб бериш методи.

3.Амалий фаолият методи.

Муסיқа таълимининг метод ва усуллари танлаш одатда муסיқавий тарбиянинг вазифаси ва мазмунига қараб белгиланади.

Муסיқавий тарбия методларининг танланиши болаларнинг қайси методларга таянган ҳолда билим олишларига ҳам боғлиқдир. Бунда биринчи манба муסיқанинг ўзи бўлиши табиий, чунки «фақат муסיқагина инсонда муסיқавий ҳиссиётларни уйғотиши мумкин». Бу борада болалар билан ишлаш, дастлаб, муסיқа тинглаш тажрибаси ва куникмасини орттириб боришга қаратилган булади. Болаларнинг ёши қанчалик кичик бўлса, уларда муסיқа тинглаш тажрибасини орттиришга кетадиган давр ҳам шунчалик кўт булади.

Билим олишнинг иккинчи манбаи педагог сузидир: бу сўз болаларнинг муסיқавий образ ҳақида яхлит тассавурга эга бўлишни, музиқа асарининг мазмунини аниқ тушуниб олишини таъминлайди.

Учинчи манба болаларнинг бевосита муסיқа билан шугулланишидир, чунки муסיқа билан шугулланмасдан, уни машқ қилмасдан, қўшиқ айтиш ва музиқал-ритмик ҳаракатлар қилиш кўникмаларини юзага келтириш, шу соҳа билан боғлиқ билимларни ўзлаштириш ҳам мумкин эмас. Бииобарин, фақат практик фаолиятгина ҳар томонлама ривожланишга ердам беради, ижтимоий ҳодисаларга тўғри муносабатни тарбиялайди, ташаббускор, онгли ва актив бўлишга имкон яратади.

Шундай қилиб, биз муסיқавий тарбия методларини танлашда - жонли кузатувдан абстракт фикрлашга ва ундан практикага қараб боришга таянаемиз.

Мактабгача ёшдаги болаларга муסיқа таълими ва тарбияси беришнинг ўзаро узвий боғланган учта методи бор:

1) кўргазмали методи;

2) сўзлаб бериш методи;

3) амалий фаолият методи.

Бу методларнинг ҳар бири маълум специфик хусусиятлардан келиб чиқувчи қатор усулларни ўз ичига олади. Ўрганиш процессида улардан қайси бирини танлаш муайян мусиқа машғулотининг конкрет вазифаси, ижро этилаётган мусиқа материалининг мураккаблиги, ўқитишнинг этаплари ва болаларнинг умумий тараққиёт даражаси билан белгиланади. Болаларга турли методик усуллардан фойдаланган ҳолда мусиқавий таълим-тарбия беришда педагогик қуйидаги қоидаларга амал қилиш керак:

а) болаларга тавсия этилаётган мусиқа материалининг бадиийлигини ва унинг сифати ижросини таъминлаш;

б) муайян болалар коллективининг ўзига хослигини, унинг умумий ва мусиқавий тараққиёт даражаси, уюшқоқлигини ҳисобга олиш;

в) мактабгача ёшдаги болаларнинг мусиқани образли ва аниқ идрок эта олишини эътиборга олиш;

г) асар мазмунини ва мусиқавий ифода воситаларини болалар ҳиссиётини ва онгига етказа билиш;

д) болаларни активлаштириш, уларнинг этиборини мусиқа садосига торта билиш;

е) таълим бериш жараёнида болаларда мусиқавий образни идрок этиш қобилиятини тарбиялаш.

Юқорида келтирилган методларнинг ҳар бирини алоҳида кўриб чиқайлик:

КУРГАЗМАЛИ МЕТОД. Бу метод болаларга турли ҳодисаларни, атроф-муҳитдаги воқеаларни, киши ва ҳайвонларнинг ҳиссиёти, ҳаракатни ёрқин ва бадиий образларда кўрсатишга, уларни ҳаёт ва турмуш жихозлар билан таништиришга асосланади.

1) эшитишга асосланган кўргазмалилик. Бунда болани ўргатиш бевосита мусиқа эшитиш орқали бўлади. Мусиқа эшитиш махсус машғулот пайтида ёки бола томонидан қўшиқ ва мусиқавий-ритмик ҳаракатларнинг ижро этилиши пайтида бўлиши мумкин.

2) кўришга асосланган кўргазмалилик. У мусиқа садолари билан қушиб олиб борилади. Бу усулга қуйидагилар киритилади: қўшиқ айтиш усуллари, йўлларида, турли ўйин, рақс, машқ ҳаракатларидан намуналар кўрсатиш; муайян музика асари билан боғлиқ ўйинчоқларни, расм, костюм ва бошқа предметларни кўрсатиш ва ҳ.к.

СЎЗЛАБ БЕРИШ МЕТОДИ. Бу метод бола онгига мўлжалланган бўлиб, унинг фаолиятини маъноли ва мазмундор қилишга қаратилади. Бунда педагогнинг сўзи мусиқа асарининг программасини тушуниб олишда болага ёрдам беради: унинг тасаввурини жонлантиради, ижодий активлигани оширади.

Сўзлаб бериш методини қуйидаги усуллари бор:

1) тушунтириш. Бу усулдан янги асарни тинглаш, қўшиқ айтиш, ўйин ва рақсларни қўйиш, машқ қилиш пайтида фойдаланилади. Тушуктириш аниқ ва қисқа, ортиқча қайтариқларсиз бўлиши керак. Мусиқа материал ва топшириқлар болалар томонидан ўзлаштирила бошланган дастлабки (биринчи) даврда тушунтириш яна бир бор такрорланади. Образли ҳикоя қилиш типдаги

тушунтиришлар программали мусиқа асарларини тинглашда ва сюжетли мусиқавий ўйинларни ижро этишда қўлланиши мумкин. Образли ҳикоя болаларнинг қизиқишини, уларнинг эмоционал кечинмаларини кучайтиради, образларни англаб олиш қобилиятини ороғтиради, тасаввурни ривожлантиради. Образли ҳикоя мусиқа асарининг сюжет йўли ривожига айнан мос бўлиши керак. Қуйида композитор Е.Тцлдчөванинг «Қуёнча» ва «Айиқ» асаридан «Қуён» ва «Айиқ» мусиқасини сюжетли ижро этиш бўйича образли ҳикоя қилишга мисол келтирамиз: «Ўрмонда киш тонги. Ялангликда қуёнлар чопишади, айланишади, сакраб-сакраб ўзларини иситишади, Улар ўйинга шу даражада берилиб кетишдики, ҳатто ўз уясида ухлаб ётган айиқни уйғотиб юборишди. Айиқ ўрнидан туриб, уйқусига ким ҳалақит бераётганини кўргани кетди. Қуёнлар айиқни кўриб тумтарақай қочишди, буталар орасига беркинишди. Айиқ кетгандан сўнг яна ялангликка чиқиб сакрай бошлашди»;

2) изоҳлаш. Бундай изоҳлар ижро, рақс, машқ ҳаракатларни, қўшиқ айтишнинг турли йўллари кўрсатишда қисқа ва аниқ формада берилади. Изоҳларнинг ноаниқ бўлиши кўгшнча тушунмасликка ва ёмон ижро этишга сабаб бўлади. Изоҳлаш кўрсатиш билан узвий боғланган бўлиши керак. Педагог болаларни изоҳни охиригача тинглашга ўргатади. Масалан, болалар бирор нарсани ўрганиш жараёнида педагог кўрсатаётган ҳаракатларни у билан изма-из такрорлай бошласа, педагог уларга «ҳаракат қилмай, эътибор билан тингланг ва бу ҳаракатларнинг қандай бажарилишини олдин кўриб олинг» дейди, қўшиқ айтиш ўргатилаётган булса (масалан, «Котя, Котёнка, Коток») ва бунда чўзиқ ноталарни қандай айтиш кераклиги тушунтирилиши лозим бўлса унда педагог болаларга «қани, келинг, ўзимизни бир тинглаб кўрайлик, охириги нотани ҳамма чўзиб куйлаганмикин, котик ҳам эшитсин учун бу нотани узоқ чўзишдимикин» деб изоҳ беради;

3) кўрсатма бериш. Кўрсатмалар одатда болалар турли ўйин, рақс ва машиқларни бажараётган пайтда берилади. Масалан, «Ўнг елка томондан айланиш керак», «Оёқ бармоқларини пастга чўзинг» каби. Бундай кўрсатмалар у ёки бу ҳаракатни қандай бажариш кераклигини англаб олишга, ҳаракатларни бажариш усуллари билан боғлиқ тушунчаларни аниқлашга ёрдам беради;

4) поэтик нутқ. Программали мусиқа асарини ижро этишдан олдин кичикроқ прозаик ёки поэтик асарни ёхуд улардан бирор парчани ўқитиш (ўқиб бериш) болаларнинг мусиқа асари образини чуқурроқ ҳис этиш ва тупгуниб олишга ёрдам беради. Масалан, П.И.Чайковскийнинг «Тўрғай» («Жаворонок») асарини ижро этигддан олдин болаларга В.А.Жуковскийнинг қуйидаги тўртлигини ўқиб бериш мумкин:

Қуёшда қора ўрмон қизғиш тус олди, Водийдаги сийрак буғ бир оз оқаргай. Шунда тонг қўшигини куйлашга тушди, Мовий осмонда учган овоздор тўрғай.

Баъзан янги қўшиқ тинглашдан олдин педагог қўшиқ текистини болаларга ўқиб бериши ҳам мумкин;

5) суҳбат. У одатда мусиқа тинглаб бўлганидан сўнг ўтказилади. Суҳбат жараёнида болалар мусиқадан олган таъсуротлари ҳақида гапиришади, унда ифодаланган образлар ва ходисаларга муносабат билдиришади, унда

ифодаланган образлар ва ҳодисаларга муносабат оилдиришади, баҳо беришади. Болалар билан ўтказиладиган суҳбатлар қисқа лўнда ва таъсирчан бўлиши керак;

6) болалар билан ўтказиладиган суҳбатлар доимо саволлар ёрдамида бўлади. Педагог асар мазмуни билан боғлиқ ҳолда болаларга саволлар берар экан, бу саволларни ортиқча деталлаштирмаслиги керак. Саволлар ёрдамида бадиий образнинг мазмуни, характери ойдинлаштирилади, мусика асарларининг таъсир кучини таъминловчи форма ва воситалар аниқланади. Масалан, рақс куйи ижро этилгандан сўнг педагог болалардан «Мен ижро қилган куй рақс куйими ёки маршми?», Бу мусиканинг характери қанақа?», «Бу куйга қандай ҳаракат мос келади?» деб сўраши мумкин;

7) танбех бериш. Бу усулдан боланинг маълум сабабларга кўра диққати бўлинганда ва хаёли асосий вазифадаи четга чиққанда фойдалаўнидади. Танбех бериш жиддий бўлиши, аммо одоб доирасидан четга чиқмаслиги керак.

АМАЛИЙ ФАОЛИЯТ МЕТОДИ. Болаларнинг конкрет фаолияти маълум мақсадларга йўналтирилган ҳамда системали машғулотлар тарзида олиб бориладиган таълим-тарбия сифатида қаралади.

Кўшиқ айтиш ва музикал-ритмик ҳаракатларни бажаришда болаларга шундай раҳбарлик қилиш керакки, улар топширикни мумкин қадар таъсирли ва ифодали қилиб бажаришга интилишсин. Болаларни ўргатиш жараёнида уларнинг ёш хусусиятларини ҳисобга олиб топшириқларни аста-секин мураккаблаштириш мумкин. Бундай мураккаблаштириш болаларнинг кўникма даражасига ва таълим программасига ҳилоф бўлмаслиги керак. Баъзи қийин ҳолатларга дуч келганда эса болалар билан алоҳида индивидуал ишлаш тавсия қилинади.

Мусиқавий тарбиянинг барча методларидан педагог бир бутун система сифатида фойдаланади. Сўз болани асарнинг мазмунини хис этишга ва тушинишга ундайди, мусиқа эса болада пайдо бўлган тассуротни эмоционал жиҳатдан чуқурлаштиради. Мусиқа ҳиссиётга қилади, айна пайтда фикр ҳам туғдиради. Фикр эса конкрет чларсиз ялонғоч ҳолда бўлмайди.

Болалар музика асарини, айниқса, программасиз (маълум сюжет мазмунига эга бўлмаган) асарни тушуна олиши учун педагог мусиқани идрок қилиш, ҳис этиш процессида бевосита бошчилик қилиш, бунинг учун мусиқа асарининг мазмунини тушунтириб бориши, бадиий образларни тушунтиришда эса ниҳоятда эҳтиёткор бўлиши керак. Сўз ва мусиқа бола фаолиятини йўналтириб боради. Масалан, педагог кўшиқ айтишнинг баъзи усулларини болаларга кўрсатиш ва тушунтириш билан бирга баъзи фразалар, накорот ёки свозларни эшиттириб ҳам беради. Маълум мусиқа-ритмик топширикни ўзлаштириш ва бажариш учун болалар шу мусиқа ва тонширикни эшитибгана қолмай, балки унинг қандай ижро этилишини кўриши ҳам керак. Мусиқа асарларининг бадиий образи шу даража таъсирчан бўладики, педагог тушунтириш жараёнида бу образ таъсирини сўндирмаслиги, мусиқа асарининг мазмунини птаюхан узиб қўймаслиги, балки аксинча юксак педагогик такт ва маҳорат билан уни янада чуқурлаштириш ривожлантириши керак. Буни

музыкавий тарбия методларидан аралаш фойдаланганда доимо ёдда тутиш зарур бўлади. Юқорида айтиб ўтилганидек, музыка асбоби билан чалинадиган куйни тинглашдан олдин педагог томонидан сўзланадиган тушинтариш нутқи поэтик, образли ёки шархловчи характерда бўлиши мумкин. Қўшиқ айтишга ўргатиш жараёнида сўзланадиган нутқ мазмуни музыка ва адабий текстларнинг узвий боғлиқлиги билан белгилангади. Қўшиқ адабий текст орқали ўз мазмуни ҳақида ўзи маълумот беради, шуниси билан музыка асбобида чалинадиган куйдан фарқ қилади. Шунинг учун педагогнинг қўшиқ ҳақидаги кўрсатма ва суҳбатлари шу қўшиқнинг бадиий образига мос бўлиши керак. Қўшиқнинг адабий тексти, айниқса у мураккаб поэтик оборотлардан таркиб топган бўлса, алоҳида тушунтиришни талаб қилади. Маълум музыка асари бўйича болалар билан ишлашнинг мақсадга методик усулларини топиш учун педагог бу асарни яхши билиши, бадиий таъсир воситалари билан танишиб чиқиши, асар мазмуни ва характерини чуқур урганган бўлиши шарт. Шундагина музыка ижросида болаларнинг англаб олишини таъминловчи оддийлик ва таъсирчанликка эришиш мумкин бўлади.

Энди мактабгача ёшдаги болаларни музыкага ўргатишнинг қандай этаплари борлигини кўздан кечирайлик:

1-этап - музыка асари билан дастлабки танишиш этапи. Асар билан дастлабки учрашув пайтида (1-этапда) қўшиқчининг овози ва музыка асбобининг садоси ҳамда машқ ёки рақс пайтидаги ҳаракатлар бола идрокнинг объекти бўлади. Бу этапда болани музыка асари билан таништириш, уни музыка тинглашга, музыкада ифодаланаётган ҳис-туйғуларга ҳамдард бўлишга эришиши асосий мақсад қилиб олинади. Музыкани тинглай олишга ўргатишнинг биринчи этапида болаларда музыка асарига қизиқиш уйғотиш иррадиацияси содир бўлади. Бу пайтда болаларнинг умумлаштириш ва фарқлай олиш қобилияти ҳам анча кучсиз бўлади. Янги музыка материални ўзлаштиришда эшитиш, кўриш ва ҳаракат қилиш анализаторлари қатнашади. Бу этапда боланинг бош мия қобиги унга таъсир қилаётган ҳодисаларни вақтинча ўзаро боғлай олиши мумкин, шунинг учун ҳам материални парчаларга бўлмасдан яхлит ҳолда берган маққул. Уларни парчаларга ажратиб ўргатиш вазифаси иккинчи этапга қолдирилади. Педагог ҳаракатларни бевосита музыка садоси ёки куй жўрлигида кўрсатади. Янги қўшиқни ўргатиш жараёнида педагог баъзи куй турли музыка асбобларида чалдириб, шу асбобларда ижро этилган куйни ўзаро таққослайди, шу йўл билан унинг хотирада яхши ўзлашиб қолишини таъминлайди. Биринчи этап унча катта бўлмаслиги - бир ёки икки машғулотдан ортмаслиги керак. Бунда музыка тинглаш, қўшиқларни ижро этиш ёки музыка-ритмик ҳаракатларни бажаришдан, образли ва поэтик нутқдан намуналар кўрсатиш, болалар билан савол-жавоб орқали суҳбатлашиш, педагог томонидан тақдим этилган материални болаларга бажартириб кўриш каби усуллардан фойдаланилади.

2-этап - қўшиқ ёки музыка-ритмик ҳаракатларни ижро эта оладиган бўлишни шакллантириш, идрок қилиш этапи. Иккинчи этапнинг вазифаларига куйидагилар киради: музыкани чуқур идрок этиш учун зарур бўлган қувноқ меҳнат шароитини яратиш, ўз-ўзини назорат қила олиш, қўшиқ айтганда овоз

меъёрини ва эшитишни уй^унлаштира билиш ёки, рақс ва машқларда эшитиш билан ҳаракатни ўзаро уйғунлаштира олиш қобилиятини тарбиялаш, бунинг учун узлуксиз машгулотлар ўтказиб туриш; топшириқларни тўғри ва аниқ бажара оладиган бўлишларига эришиш. Бу этапда болалар ижросида учрайдиган барча камчиликлар аниқланади ва тузатиб борилади. Ўргатишнинг иккинчи этапида педагог материални қайта-қайта мустаҳкамлайди, натижада болаларнинг бош мия қобиғида кўзғалиш (уйғониш) концентрацияси анча кучаяди, улар аста-секин топшириқни тўғри бажара оладиган бўлиб боришади. Умуман, бундай билимнинг шаклланиши этапи узок вақт давом этади. Масалан, болалар баъзи қўшиқларни 9-12 машгулотдан сўнггина мустақил равишда таъсирли қилиб айтадиган бўлишади.

Иккинчи этапда қўлланадиган методик усулларга қуйидагилар киритилади: мусиқани қайта тинглаш, қўшиқ ижросида еки мусиқа-ритмик ҳаракатлардан намуналарни қайта кўрсатиш, қўшиқ ойтитнинг ёки ўйин-рақс ҳаракатларининг баъзи усуллари ва Ўйл\ларини кўрсатиш, болалар билан суҳбатлашиш, уларга салом беркиш, образли ва поэтик нутқ, турли кўрсатмалар, изоҳлар, танбеҳлар, топшириқни бажариш усулларини қайта машқ қилдириш ва ҳ.к. Хуллас, бу этапда ўргатишнинг барча усулларидан фойдаланиш мумкин булади.

3~этап - куникмалар ҳосил қилиш ва мустаҳкамлаш этапи. Бунда топшириқни автоматик равишда бажара оладиган, кушиқ, ўйин рақс ва машқларни мустақил ижро этадиган даражага эришилади.

Учинчи этапда кузатилган мақсад топширишнинг эмоционал-таъсирчан қилиб бажаришга ўргатишдан, болаларда мустақилликни, ижодий активликни ривожлантиришдан иборатдир. Бу этапда болаларда дифференцияловчи (фарқловчи) тормозланиш юзага келади, иккинчи этапда олинган ва педагогик томонидан қайта-қайта тушунтирилган материалдан ва машқлардан учинчи этапда мустаҳкам кўникма ҳосил булади, кераксиз, ортиқча нарсалардан тормозланади. Шундай қилиб, шартли рефлексларнинг бир бут>гн системаси юзага келади, куйлаш ва мусиқа-ритмик ҳаракатларни ижро этиш билан боғлиқ топшириқларни бажаришда изчилликка эришилади. Эшитиш ва кўраш назорати билан мустаҳкамланади, тўлдирилади. Боланинг у ёки бу топшириқни бажариш усули автоматлашади, айна пайтда, у уз олдига қўйилган вазифани онгли равишда идрок қилади ва ҳосил булган кўникмага таянган ҳолда ижодий активликка ҳам интилади.

Болалар билан ишлашнинг учунчи этапида педагог куй ва мусиқа-ритмик ҳаракатлар ижросини такомиллаштиради, уларда мусиқани идрок этиш қобилиятини тарбиялашда, муайян мусиқа асарининг бадиий хусусиятларини тушунтиришда давом этади. Болаларга топшириқлар оғзаки берилади. Баъзан вазифани кўрсатиш учун болалар чақирилади. Учунчи этапда педагог ўйин вариантларидан фойдаланади, топшириқларни бир оз ўзгартириб мураккаблаштиради, шундай қилиб болаларни ижодий активликка даъват этади, бунда ўргатишнинг турли-^туман методларидан фойдаланади. Шундай қилиб мактабгача ёшдаги болаларга музика таълими бериш турли методик усулларнинг барчасидан фойдаланишини тақозо қилади.

Энди метод ва методик усуллардан турли ёшдаги гуруппаларда қандай фойдаланиш кераклигини кўриб чиқайлик.

Кичик ётдаги гуруппа. Бу гуруппада сўзлаб бериш методини қўллашда педагог кўпроқ тушунтириш усулидан фойдаланади. Тушунтириш аниқ бўлиши керак. Масалан, болалар «Бармоқлар ва қўллар» ўрганмоқда (халқ мусикаси, куйи А.Қодиров томонидан қайга ишланган). Бундан педагог баланд овозли музикага икки қўлнинг кафтларини бир-бирига уриб чапак чалиш кераклигини, паст овозли музикага эса бармоқларни бармоқларга аста-секин уриш лозимлигини тушунтиради. Қайта ижро этилган педагог стулчаларда ўтирган болаларга паст овозли музикада бармоқларни бармоқларга уришни, баланд овозли музикада эса чапак чалишни таклиф қилади, оғу билан тушунтириш ва амалий фаолият ўзаро қўшиб бажарилади, болаларнинг вазифани яхши узлаштириши ҳам таъминланади. Кўрсатмалар болалар ўйинга ёки рақсга тушаётганда бериб борилади. Масалан, байроқчалар билан машқ бажарилаётганда музика раҳбари «Болалар, байроқчаларни Азиза Ахмедовна тутганидек тўғри тутинг» - деб кўрсатма беради. Кичик ёшдаги гуруппада поэтик нутқ ҳам кенг кудланилади. Масалан, «Мушук» деб номланган қўшиқни (В.Вялшин музикаси) ижро этишдан олдин «кул ранг мушукча ойна ёнида мағрур ўтирарди, думини ликкиллади, болаларни кутарди» деган мисраларни ифодали қилиб ўқиб бериш мумкин.

Тинглаш пайтида ҳам, ўйин, рақс ва машқлар ўрганаётганда ҳам педагог болалар билан суҳбатлашиб туради, уларга «музиканинг характери қанақа?, музикани суръати тезми ёки секинми?, бу музиканинг мукаддимаси борми?» тарзда саволлар бериб боради, бу саволларга кўпинча ўзи жавоб қайтаради, чунки болаларнинг тажрибаси, музика соҳасидаги билим етарли бўлмаганидан улар юқоридаги саволларга мустақил савол-жавоблар жараёнида болаларни музика терминалогияси билан мумкин қадар таништириб бориши керак, бу ҳол уларнинг келажак терминалогиясидан мустақил равишда фойдалана оладиган бўлишлари учун замин ҳозирлайди. Лекин шуни ҳам таъкидлаш лозимки, болаларга берилаётган саволларнинг мазмуни уларга тушунарли бўлиши керак. Масалан, «Мушукча (В.Вялшин музикаси) қўшиғи тинглангандан сунг, педагог болалардан қўшиқда нима ҳақда гапирилганини, мушукча нима қилганини, у кимни кутганини суради. Образли ҳикоядан кичик ёшдаги болалар гуруппаларида анча кенг фойдаланилади. Бундай ҳикоя одатда сюжетли ўйин ижросидаи ва программали музика тинглашдан олдин бўлади.

Болалар билан ишлашда кўрғазмалилик усуллари, айниқса, эшитишга асосланган кўрғазмалиликка катта ўрин берилади. Бусиз таълимнинг кўрғазмалилик методи деярли қўлланмайди. Болалар ижро этиши керак бўлган ҳар қандай музика асари аввал педагог ижросида тингланади. Кичик ёшдаги болалар гуруппасида кўришга асосланган кўрғазмалиликка ҳам кенг ўрин берилади. Шу мақсадда машғулотларга расм ва ўйинчоқлар олиб кирилади. Бундай машғулотлар одатда ўйин тарзида ўтказилади. Масалан, янги йил байрамидан сунг гуруппага кичкина арча билан ўйинчоқлар олиб кирилади. Музика раҳбари: «Қор бобо бу арчани бизга совға қилиб қолдирган. У жуда меҳрибон. Қани қор бобо ва арчажон ҳақидаги қўшиқни бир тинглайликчи! Бу

кўшиқни қор бобонинг ўзи келтирган» дейди. Бундан ташқари, болаларни куйлашга ва мусиқ-ритмик ҳаракатларга ўргатиш пайтида педагогинг ўзи қушиқ айтиш усуллари ва ҳаракат усуллари кўрсатади. Болаларнинг куйлаш санъати, мусиқа -ритмик ҳаракатлари бу даврда ҳали анча номукамал бўлади, уларда катталар ижросига тақлид сезилиб туради ўрта_ группа Бу группادا сўзлаб бериш методи ўз ичига куйидаги усулларни қамраб олади:

1) Тушунтириш. Бу усул ўрта группادا анча кенгайтирилган тарзда оўлади. Масалан, «Пуржинка» номли асарни машқ қилиш пайтида мусиқа раҳбари болаларга қараб «мусиқанинг биринчи қисмида биз тиззаларни букиб ўтирамыз, пуржинка бўлади унда музика секин чалинади, мусиқанинг иккинчи - кучли садоли қисмида биз турган жойимизда икки оёқлаб енгилгина сакрай бошлаймыз» дейди;

2) Изоҳлаш. Масалан, болалар белгиланган вақтдан олдин кўшиқ айта бошлаеа, педагог ҳамма баравар кўшиқ. айта бошлаши учун олдин муқадимнинг сўнги акордини тинглаб бўлиши, шундан сўнг кўшиқ айта бошлаши керак деб изоҳ беради;

5) Кўрсатма бериш. Бу усулдан болалар ҳаракатда бўлган пайтда фойдаланилади, Масалан, болалар марш садосига юраётганда педагог: «Илҳом, елкангни тугри тут», «Нодира, мусиқага эътибор қил» деб кўрсатма бериш мумкин;

4) Поэтик нутқ. Бу усулдан одатда кўшиқ айтишдан олдин тез-тез фойдаланиб турилади. Масалан, «Қиш ўтиб кетди» кўшиғини (Н.Метлов мусиқаси) айтишдан олдин шу кўшиқ текистидан куйидаги парчани ифодали қилиб ўқиб бериш мумкин:

Қайин шохдан чакқон,
Ерга сакради чумчук,
Йўқдир бўлак изғирин,
Сайрайман «чуруқ-чуруқ».

5) Ўрта группа болаларининг фикр доираси анча кенг, сўз бойлиги бир мунча кўп бўлиб, улар мусиқа билимидан ҳам маълум тажрибага эга бўладилар. Шўнинг учун мусиқа асари тинглаб бўлингандан сўнг, улар билан кенгайтирилган суҳбат ўтказилади. Масалан,

А.Филлипенконинг «Қиш келди» кўшиғи тинглангандан сўнг куйидаги суҳбат ўтказилади: Кўшиқда нима ҳақида гапирилган?, кўшиқда муқаддима борми?, кўшиқнинг характери қанақа?, кўшиқ суръати тезми ёки секинми?, ва ҳ.к.

Суҳбат одатда саволлар ёрдамида ўтказилади. Баъзан саволлар болаларга кўшиқ тинглашдан олдин, ҳатто топишмоқ тарзида берилиши ҳам мумкин. Масалан, мусиқа раҳбари болаларга: «Мен кўшиқнинг муқаддима қисмини чаламан, сиз эса бу кўшиқнинг қандай номланишини эсланг» деб тошнирик беради.

Эшитишга асосланган кургазмалилик (бадий-мусиқа асарини идрок этиш) кичик ёшдаги болалар группасида қандай ўрин тутса, ўрта группادا ҳам шундай ўрин тутади. фақат асарнинг ўзи, унинг шакли, характери, ифода воситалари бирмунча мураккаблашган бўлади, холос. Кўришга асосланган

кўргазмалилик ҳақида ҳам шуни айтиш мумкин. Аммо ўрта гурпуада кўшиқ айтишдан ёки асар ижросидан олдин ўйинчоларни кўрсатиш бирмунча камайтирилиб, болаларнинг амалий фаолиятига кўпроқ эътибор берилади, улардан суҳбат пайтидаги саволларга аниқроқ жавоб берилиши, ўйин ва рақс ҳаракатларнинг аниқроқ бажарилиши талаб этилади.

Катта ва мактабга тайёрлов гурпуалари. Бу гурпуаларда биз кўпроқ бола онгига таяниб, сўзлаб бериш методи ва унинг барча усулларини қўллаимиз, қисқа ва аниқ тушунтиришлар берамиз. Масалан, мусиқа раҳбари болаларга «Ким тезроқ?» (А.Шварц мусиқаси) ўйинини ўйнаимиз - дейди. Мусиқа тинглаб бўлингач, болалар мусиқа асарини таҳлил қилишади, мусиқа неча қисмдан иборатлиги, характери ҳақида тушунчаларини айтишади, шундан сўнг педагог қоидаларни тушунтиради. Бунда тез-тез изоҳлардан фойдаланиб, намуналар кўрсатади. Болалар бундай тушунтириш ва изоҳларни охиригача тинглашлари керак. Масалан, юқорида айтиб ўтилган «Ким тезроқ» ўйинида (А.Шварц мусиқаси) педагог «Бошловчи доирачага икки марта уриши керак» деб тушунтиради ва узи қандай урушни кўрсатиб беради.

Кўрсатмалар болалар бирор ўйин ёки машқ бажараётганда ҳамда маълум бир вазифани бажаришга тайёргарлик кўраётганда берилади. Чунончи, кўшиқ айтишдан олдин педагог «Болалар туғри ўтиринг, ҳозир кўшиқ айтамыз» деб кўрсатма бериши мумкин,

Поэтик нугқ мусиқа асари образни идрок этиш ва ойдинлаштиришга ёрдам беради, шунинг учун ундан ҳам тез-тез фойдаланиб турилади.

Вазифа: Кўргазмали методга нима киради?

Сўзлаб бериш методи қандай усулларни ўз ичига олади?

Асосий фаолият методи?

Мустақилликнинг 14 йиллик байрамига ва билимлар кунига бағишлаб ўтказилган байрам дастурининг Сценарийси

Бошловчилар:

1. Ассалому алайкум устозлар ва болажонлар, ота - оналар, сизлар билан ушбу шодиёна кунда учрашиб турганимиздан бахтиёрмиз.

2. Бугун ўзгачадир жумлаи олам,

Бугун ўзгачадир борликда ҳанда

Бугун кўзларимга ҳудди куёш ҳам

Билим масканига зиё сочмоқда

(Давлат мадҳияси янграйди)

1. Ассалому алайкум Келажаги буюк давлатимизнинг эртанги куни эгаси бўлган ёшларни тарбия қилётган ҳурматли устозлар ва болажонлар!

1. Элимизда бугун билимлар куни

Илму зиёни улуғланг ёшлар

Келажаги буюк Ўзбекистонни

Ҳакчил фарзанди бўлинг ёшлар

2. Азиз ёшлар, ҳурматли устоз -у мураббийлар кечагина мустақиллигимизнинг 14 йиллик тантаналарини нишонладик. Биз сизлар билан

шундай ажойиб кунларда кўришиб турганимиздан беҳад хурсандмиз ва шу фурсатдан фойдаланиб, барчангизни мана шу қутлуқ айём билан муборакорд этишга ижозит бергайсизлар.

1. Бугун эса озод ва обод диёримизни ҳар бир билим масканларида, мактаблар, коллежлар ва олий ўқув юртларида катта байрам -Билимлар куни нишонланмоқда.

2. Шу муносабат билан мана шу 2 улуғ санага бағишланган боғчамизда йиғилишни очиб бериш учун сўзни боғча раҳбари, ҳурматли устозимизга берамиз! Марҳамат!

1. Яратганга беадад шукурлар бўлсинким, Ал -Фарғоний, Ибн Сино, Нақшбандий каби олиму уламо фарзандларни етказиб берган халқимиз бошида истиқлол куёши порлаб, қисқа фурсат ичида Республикамизда тарих зарварақларига зарҳал ҳарфлар билан ёзишга арзигўлик кўплаб ишлар, ислохатлар амалга оширилди.

2. 1991 йил 31-август. Бу сана танти ва мард, очик кўнгил ва меҳмондўст, ҳалол ва меҳнаткаш ўзбек халқи ҳаётида ёрқин из қолдирди. Халқимизнинг , ота - боболаримизнинг, аجدодларимизнинг азалий орзўлари рўёбга чиқди. Шу куни юртбошимиз Ислон Абдуғаниевич Каримов Республикамиз Мустақиллигини элон қилдилар.

1. Шу кундан бошлаб халқимиз , миллатимиз солномаларида янги саҳифа очилди ва бу китобга Мустақил Ўзбекистон деб сарлавҳа кўйилди.

2. Шундан бошлаб ўтган 14 йиллик давр мобайнида мамлакатимизда кўплаб эътиборга молик ишлар амалга оширилди. Келажак кўлида бўлмиш ёшларнинг камол топиб етук инсон бўлишлари учун 1997-йил 29-августда “Таълим туғрисида”га қонун, “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” ишлаб чиқилди ва амалга тадбиқ этиб келинмоқда.

1. Давлатимизда йилдан йилга Ёшларга эътибор , халққа эътибор, юртга эътибор тобора кучайтирилиб борилмоқда. 2003 йил “Обод маҳалла йили” обод маҳалла,обод уй, обод ватан деганидир. Зеро бугунги кун Ўзбекистони юксак ўзгаришлар ва қурилишлар диёрига айланиб улгурди.

2. “Кексаларини ардоқлаган халқ ҳеч қачон хур бўлмайди” дейишади донишмандлар. Бу нақлни дилга тугиб муассасамизда ҳам доимий равишда фахрийларимизни йўқлаб уларнинг доно маслахатларини олиб келади. Бугунги тадбиримизга муассасамизнинг тамал тошини қўйган, кўп йиллаб минглаб болажонларга устозлик қилиб эндиликда кексалик гаштини сураётган фахрий устозимизга сўз берамиз.

1. Ҳа, бундай эзгу васавобли ишлар, рўй бераётган янгилаиш ва ўзгаришлар, туб ислохотлар замирида кунни тунга улаб олиб борилаётган саъй-ҳаракатлар, амалга оширилаётган одилонга сиёсат, Ватани, халқи, миллати тақидир, келажаги ҳақида қайўуриш нурли истиқболини ўйлаш каби буюк инсоний фазилатлар ётибди.

2. Дархақиқат, Юртбошимиз Ислон Абдуғаниевич Каримов раҳнамолигида биз ёшларнинг баркамол вояга етишимиз, жамиятимизга , халқимизга комил инсон, етук мутахассис бўлиб улғайишимиз бораисда ҳам жуда кўп хайрли ишлар амалга оширилди . “Таълим туғрисида”ги қонун,

“Кадрлар тайёрлаш миллий дастури”нинг қабул қилиниши ҳам фикримизнинг яққол исботидир.

1. Ёш авлодни тарбияладек заҳматли ишларда кўрсатаётган жон бозликлари учун муассасамизнинг бир гуруҳ тарбиячи ходимлари ҳукумат томонидан тақдирланган. Эндиги навбатни ёш авлодни тарбиялашдага хизматлари уун ҳукуматимиз томонидан мукофотлардан бирига берамиз.

2. Юртбошимиз биз ёшларга ишонмоқдалар, ишонч билдирдилар. “Келажак албатта ёшларники бўлиши керак” деб умид қилмоқдалар. Президентимизнинг ушбу сўзлари биз ёшларнинг хамиша юрагимизда жаранглаб туради:

“Фарзандларимиз биздан кўра кучли, билимли, доно ва албатта бахтли бўлишлари шарт.”

1. Куни кеча диёримизда Мустақиллигимизнинг 14 йиллик байраси катта шодиёна, зўр хурсандчилик билан нишонланди. Биз ҳам боғчамиз мураббий ва болалари чин қалбдан ушбу шодиёна билан муборакбод этамиз.

2. Мустақиллигимизнинг 14 йиллиги ҳамда бирлимлар кунига бағишланган мантанали йиғилишимиз ўз ниҳоясига етиб бормоқда. Бугунги тантанали йиғилишимизда барчамизга омад тилаб яқунлаш учун сўз навбатини боғчамиз услубчисига сўз берамиз.

«ТИЛ БИЛГАН - ЕЛ БИЛАДИ»

1. Бошловчи

Ассалом, еллар ичра қиёс елим,
Ассалом, чиройга танхо тенгсиз тилим,
Маъно дурларин тердим сендан армонсиз Қалбда
мухаббатим сенга чексиз, тилим!

2. Бошловчи

Ассалом, ей она тилим жоним дилим, Бағримда
очилган хуш ифори гулим!
Сен борсанки, дунёда бийрондир тилим, Сузласам
завқларга тулиб кетар кўнглим!

1. Бошловчи

Ха, она тилимиз ҳар биримизга жон каби яқин ва азиз, кўнглимизга чексиз сурур бағишлайди.

2. Бошловчи

Чунки она тили она сути орқали жон-жонимизга, қон-қонимизга сингиб кетган, шу сабабли бўлса керак, уни буюкликда енг мўтабар зот онага қиёслашади ва «она тили» деб еозлашади. 1. Бошловчи

Абдулла Орипов «Она тилига» шеър.

То тирикман, ҳаётда мудом
Она тилим, сенсан ҳамрохим,
Агар сендан етсалар жудо

Кўкни қамраб фарёдим - охим
Сени тулик кашф етмоқ мушкул,
Поёни юқ кўпсан биларман
Мен кошинда тиз чукиб биткул,
Навоийдан қанот тиларман.

Қўшиқ

1. Бошловчи

Боболардан бизга мерос езгу тил
Авлодларга хазинадир бебаҳо
Қалбимизда рухимизда кўзгу тил
Бу дунёда бағишламиш но даҳо!

2. Бошловчи

Халқимиздан етишиб чиққан барча мутаффакирлар она тилига хурмат билан қараганлар. Айниқса бобомиз Алишер Навоий туркий тилимиз мавқеини ошириш йўлида кўп жомбозлик курсатганлар.

Уйин

Сахна кўриниши: Ойбекнинг «Навоий» романидан парча. Навоийнинг уйида ўша даврнинг машхур олим ва шоирлари Хасан Ардашер, Сухулий, Халолоий ва бошқалар тўпланишган. Мажлисга Султонмурод бироздан кейин мавлоно Шахобиддин ва шоир Биноийлар келиб қолишади.

Султонмурод: Ассалому алайкум жаноблар. Мени маъзур тутгайсизлар, бироз кечикиб келдим.

Навоий: Хечкиси юк марҳамат қилинг.

Султонмурод утиради. Мавлоно Шахобиддин Биноийлар келишади. Сухийлий: (газал уқиб) Ушбу ғазалга не дейсизлар? Шахобиддин (кулиб) Билмоқдир туркий тилнинг истиқболи не бўлар екан? Бази шуароларнинг бу боладаги ҳаракатларига оз маъно кўрурман. Оддий тош билан Бадахшон лаъли бошқа-бошқа нарсадир.

Хасан Ардашер: Тақсир! Туркийнинг балогат ва камолоти мавлоно Лутфийнинг ва Алишер жанобларининг ғазалиётига офтоб каби ноёб бўлди. Завқ ва севги сохиби бу ҳақиқатни инкор қила олмайди.

Шахобиддин: Фирдавсий ҳам Низомийнинг Хамсаси асли зотида илхом ва шеър учун яратилмишки, бу ҳақиқатга бутун тарих гувоҳдир.

Биноий: Улуғ зотлар! Чорсудаги темирчилар кўчасидан ўтганмисизлар? Уларнинг тароқ-туруқлари кулоқларга миҳ қоққандан баттар азоб. Узбек ғазалларини тинглаганда ҳам айни азобни хис етурмен.

Навоий: Жаноблар! Биз форс тилининг қудрати ва аҳамиятини инкор етмаймиз. То гўдакликдан бошлаб форс тилида ҳам қалам сурмоқдамиз. Аммо тилимизни афзаллиги биз учун улуғ ҳақиқатдир. Биз гудакликдан унинг ишқини кўнглимизга жо қилмоқдамиз, улгунимизгача бу ишқни сақлаймиз шаҳарларни, қишлоқларни тўлдирган ел-улусимиз бор, унинг ўз завқи, фахмидроқи бор. Биз елимизнинг завқини назарда тутиб унинг ўз тилида қалам

сурайликки, унинг кўнгли филер ўйлари билан тўлсин! Туркона сўз билан тараннум етайликки елнинг юраги мавжга келсин.

Кўшиқ

2. Бошловчи

Суз мулкининг султони хазрат Навоий айтган еканлар: «Кунгил хазиначининг кулфи тил, ул хазинача калити сўз бил. Бир замонлар ўтди. Кунгил хазиначамиз миллий қадратларимиз манавиятимиз, тилимиз, тарихимизга кулф солди. Кунглимиз кулфи беомонлар бўронлар захмидан занг босди.

Она тилим

Она тилим - онажоним тили бу,
Бешиқданок сингган жон-у қулоққа.
Ел-у юртим хонимоним тили бу,
Қадимликда ухшар она тупроқа

Ўқувчи.

Боболардан бизга мерос ездуди тил
Авлодларга хазиначидир бебаҳо
Қалбимизга, рухимизга кўзгу тил
Бу дунёга бағишлаймиз не даво

Ўқувчи.

Ёмонларнинг чексизлиги
Ҳам самимий, ҳам ҳовури
Онажонлар алласидан,
Кўз ёшидан, оқ сугидан,

Ўқувчи

Туқайларнинг тенгсизлиги
Жилғаларнинг шўх ғовури
Йигитларнинг ялласидан
Сулувларнинг сукутидан,

Ўқувчи

Ёғрилган тил - она тилим.
Дарёларнинг тошқин пайти
Арслон янглиғ ариллаши,
Довонларнинг кўк қиёси.

Ўқувчи.

Қорли тоғлар жилосидан
Чўпонларнинг қамиш байти,
Чилдирманинг дариллаши,
Гўрўғлини давосидан
Туғулган тил она тилим

Ўқувчи.

Алпомишнинг давосидан
Туғулган тил она тилим

Тулпорларнинг оловлиги
Тош чақиши оловлиги

Ўқувчи.

Боболарнинг олтин сузи,
Бўёқчининг ўланидан,
Тўқувчининг анқовлиги
Чилангарнинг далғовлиги

Ўқувчи.

Бу тупроқнинг қўш хўкизи
Қушчисидан ҳам қуланидан
Яралган тил она тилим ...
Шу тупроқнинг жон аямас

Ўқувчи

Тарлонлари, бургутлари,
Келинларнинг дилшодлиги,
Ёр-ёрларнинг жарангидан
Босқинларнинг бедорлиги.

Ўқувчи.

Бувиларнинг ўғитлари, Думбаранинг мунгдошлиги,
Дуторларнинг ҳам таранглигидан Таралган тил - она тилим
Ўқувчи.

Боболардан бизга мерос езгу тил!
Қалбимизга, ж онимизга кўзгу тил,
Бу дунёга бергай хали кўп дахо.

Кичик бир куришиш.

Раъно: Привет Замиричка қаерларда преподат қилиб юрибсан
кўринмайсан.

Замира: Ой Раношка знаеш ишларим жуда кўп бу ёқда егзаминлар яқин.

Раъно: Даа-а тест дегани қаттан чикди ўзи одна галаваломка:

Замиричка: Ей бўлду нервларим бирам чарчадики.

Раъно: Вот бизникига кел маза қилиб одихат қиламиз классний
касетапар бор видео кўрамиз.

Замира: Юк немогу мамашкани уговариват **қилиш** мумкин лекин
Пахан кўймайдида шу жуда чатоқ.

Раъно: Ну что хўп звонит қилиб тур.

Замира: Ладно пока.

2. Бошловчи:

Лекин булут офтобни Боқий тўсиб туролмайди. Бугун чарогон кун
келди. Тил ҳам дил ҳам кунгил хазинаси ҳам енди ўзимизники. Бугун миллат
ўз вужудига чапланган қора бўёқларни ўзи ювяпти.

1. Бошловчи:

Сен ўша-Навоий қалбига солган вола,
Сен - шох Машраб сатрларидан томган жола,
Сен - Бобур аш оридан тўкилган нола,
Оромбахш, нозиктаб, нуктабоним менинг
Бол каби ширин туркий забоним менинг.
Сен емасми Қодирий дилида армон?
Ҳар сузинг масих каби жонларга дармон,
Қадрингни кўтардику қутлуғ фармон,
Истиқлол тонгида топган шоним менинг
Бол каби ширин туркий забоним менинг

2. Бошловчи:

Она тилимиз жозибаси, таровоти ҳақида қанча гапирсак шунча оз.
Хазрат Навоийнинг «Чин суз - мутабар, яхши суз - мухтасар» деган
хикматларини ёдда тутиб сўзни мухтасар етсак.

1. Бошловчи:

Дўстлар! Ғазал туркий шеватимизни унутмайлик, она тилимиз кадрини
баланд тутайлик, токий у асрлар оша мағрур жаранглайверсин!

2. Бошловчи:

Тилимизни асранг ҳар недан ортик,
Ягона замонни асрагансимон.
Боболардан қолган бу ноёб тортик,
Токи авлодларга етсин омон!

Зал байрамга хос жиҳозланган, «Ватанимга хизмат қиламан» шиори тўрда -
кўзга кўринарли жойди.

Залга болалар кўтаринки руҳда, аскарчасига шаҳдам қадамлар ташлаб кириб
келдилар. (марш садоси остида)

Ярим доира бўлиб сафланиб, қадам ташлаб турадилар.

Тарбиячи: - би - икки -уч («Эркин» командасини беради)

Болалар: (тўхтаб): -Ассалому алайкум.

Тарбиячи:- ва алайкум ассалом, қадрли болажонлар! Ассалому алайкум,
ҳамкасблар. Бугун 14 январ -Ватан ҳимоячилари куни. Мустақил

Ўзбекистоннинг Қуролли кучлари, миллий армия хизматчилари ўзларининг
касб байрамларини кенг нишонламоқдалар. Улар Давлатимиз чегараларини ,
мусаффо осмонимизни, осойишта ҳаётимизни зийраклик ва мардлик билан
қўриқлаб турибдилар. Сиз , болажонлар, бўлажак аскарларсиз! Ҳаммангизни
Ватан ҳимоячилари байрами билан табриклаймиз.

Болалар: - Табриклаймиз! Табриклаймиз!

Тарбиячи: - Баракалла!

Болалар:- Ватанимга хизмат қиламан!

Болалардан бири: - Ҳар тон янграгай улуғ мадҳияи,

Нурли келажакка бошлар мадҳиям!

Болалар ғнг қўлларини кўксиларига - юрак устига қўйиб, Ўзбекистон
Республикаси Давлат мадҳиясини куйлайдилар.

Алишер:- Хуш келибсиз, меҳмонлар,
Даврамизга марҳабо.
Ўзбекистон байроғи,
Хилпирасин доимо.

(Аскар либосидаги 2 бола байроқни виқор билан кўтариб олиб киради ва тўрға жойлаштиради.)

Аскар кийимидаги болалар: - Бўлажак ёш аскарлар байрам тантанасини бошлашга тайёр!

Тарбиячи:- Марҳамат бошлаймиз!

(2 нафар қиз «Забардаст фарзандларинг бор» кўшиига рақс ижро этадилар).

Шу пайт даврага хат ташувчи кириб келади. Тарбиячи ва болалар билан саломлашиб мактуб олиб келганлигини айтади.

Тарбиячи(хатни очиб ўқийди). Ассалому алайкум, азиз болажонлар! Сизларни 14 -феврал Ватан ҳимоячилари куни билан табриклаймиз. Биз, Аскар акаларингиз сизларга бир совға тайёрладик. Уни олиш учун сизлар бир неча саволларимизга жавоб беришингиз , топқир ва чакқонлигингизни намойиш этишингиз даркор.

Биринчи савол:- 14 - феврал қандай байрамни нишонлаймиз?

Болалар:- 14- феврал Ватан ҳимоячилари куни.

Тарбиячи :- Раҳмат.

Болалардан бири:- Ватанимга ҳизмат қиламан!

Иккинчи савол:- Қандай ҳарбий машқларни биласиз?

(Иккинчи саволга жавобан 4 нафар бола ўртага чиқиб, ҳарбий машқларни мусиқа садоси остида кўрсатиб берадилар.)

Тарбиячи:-Раҳмат.

Болалар:-Ватанимга ҳизмат қиламан!

Учинчи савол:-Мақол ва ҳикмтли сўзларни биласизларми?

Болалар: 1. Билаги зўр, бирни йиқар

Билими зўр мингни.

2. Мард майдонда билинар

3. Бирликсиз куч бўлмас.

4. Интизомли кўшин енгилмас.

5. Машқда қийин бўлса,

Жангда осон бўлади.

(Болалар иштирокида сахна кўриниши. Она ўғилни ҳарбий ҳизматга кузатяпти)

Бола: (хурсанд) -Онажон, манна, ҳарбий ҳизматга чақирув қоғози.

Эртага дўстларим билан бирга ҳарбий ҳизматга жўнайман.

Она: (иккита нонни жуфт ҳолда, тишлатиб, биттасини сафар халтасига солиб беради).

-Йўлга йўлдош бўлсин. Биринчи уй тўрида сақлайман. Эсон - ОМОН келганигда насибанг ўзингга буюрсин. Болам, ой бориб, ОМОН қайтгин.

Бола: -Генерал бўлишна орзу қилмаган Аскар - Аскар эмас.

Тарбиячи: -Раҳмат, болажонлар! Сизлар -бўлажак ботир аскарлар, она ер, сусаффо осмонимиз посбонлари эканлигингизни тўғри англаб етибсиз.

Бир қиз: -Қизлар ҳам ҳарбий хизматга чақириладими?

Тарбиячи: -Бу жуда тўғри савол бўлди. Қизлар ҳарбий ҳамширалик хизматига чақириладилар.

Қиз: -Тинчлик бўлсин дунёда!

Аскар бола: -Ғам чекмасин оналар!

1-бола: - Ғам чекмасин оналар!

2- бола: - Омон бўлсин оталар!

(Болалар ўринларидан туриб, қўл ушлашиб, «Ҳеч кимга бермаймиз сени, Ўзбекистон» қўшиғини биргаликда куйлайдилар. Шеърлар ёд олишади.

Хат ташувчи: - Баракалла , офарин! Сизлар жуда зукко, мард, эпчил болалар экансизлар. Аскар акаларингизга салом ва табрикларингизни , шунингдек, таасуротларимни ҳам етказаман. Сизларга Аскар акаларингиздан совға келтирганман. Ҳозир сизларга шуни топшираман. Ҳар хил суратли китобларни болаларга топширади ва хайрлашиб кетади.

(«Сенинг фарзандларинг, Ўзбекистон» қўшиғи садоси остида ҳарбийчасига шахдам қадамлар билан болалар залдан чиқиб кетишади.)

Баҳор еллари.

Байрам сенарийси.

Карнай -сурнай ва ноғаранинг чорловчи садоси остида икки томондан жарчи болалар илдам чиқиб келишади -ю қўлларини карнай қилганларича ҳитобга чоғлашади.

1 -жарчи:

- Одамлару одамлар,

Боғда пишган бодомлар,

Эшитмадим деманглар,

Эшитганлар жилманглар!

2-жарчи:

-Кўрганлар дармонда

Кўрмаганлар армонда!

1-жарчи:

-Наврўз шодиёсанасига марҳамат қилинг.

2-жарчи

-Ажойиб томошалардан баҳраманд бўлинг! Сизлар учун...

1-жарчи (давом эттиради):

-Етти еримиздан бел боғлаб хизмат айлағаймиз. Сиз азиз меҳмонлар хизматизда...

2-жарчи:

-Навқирон болалару, моҳир спортчилар, қизиқчи - ю масқарабозлар, дилбар раққосалару дилга ором берувчи булбулнафас хонандалар шайланишган.

Ҳамда...

1-жарчи:

-Ҳамда ўзларининг истеъдодларини ижодларида жилвалантирган ёш мусаввирлар, ҳаваскор сураткашлар, назм ва наср бўстонида қалам сураётган қаламкашлар, қўйинки қўли гул хунарманд тенгдошларимизнинг ижод намуналари намойиш этулгисидир.

Иккинчиси:

-Шошилинг, азизлар, шошилинг, даврамиз сизга мунтазир.

(Улар икки ёққа айриладилар «Баҳр валҳси» куйи остида миллий либослардабошловчилар -қиз ва йигит чиқиб келишади).

Қиз:

-Яна баҳор кезди Янги оламда, ажиб бир гўзаллик, ажиб бир баёт. Мен сени кутлайман кутлуғ шу дамда.

Азиз замондошим, музаффар ҳаёт .

Йигит:

-Қизғалдоқ баргидек учар дилдан ғам, Тошқинлар тўкилар қилбимга маним. Наврўзинг муборак бўлсин Ушбу дам, менинг Ўзбекистон - дилбар Ватаним!

Қиз (таъзим Билан):

-Ассалому алайкум, азиз дўстлар, муҳтарам ва муҳтарама меҳмонлар!

Йигит:

-Ассалому алайкум, қадрли устозлар, меҳридарё ота -оналар! Борлиқ мусаффо, табиат уйғоқ. Жилғаларнинг жўшқин жаранги , шиша каби шаффоф фалакни тутган турли - туман кушларнинг чуғурчуғурлари дилларни олам олам севинч ва баҳорий кайфият ила чарагон этга. Қиз:

-Гул ғунчалари каби очилиб - сочилган шўх қизлар кўм -кўк майсалар, ниш урган ўт -ўланлар, ялпиз сиёхранг кулоқ берган ариқ бўйларида сочларига толпопук тақиб, бошларига гулчамбар қўйдирганларига завқи тошади кишининг. Бўз балақайларнинг қийқириқларини тинглаб беихтиёр дил - дилинг шодликка тўлади.

Йигит:

-Барчанинг юзида табассум, кўзларида таасум. Бу албатта, қалб кечинмаларининг табиий нишонаси. Гўё борлиқ ила кишилар табиати ҳам бир қадар ёшарган, бир қадар умр поғонасида юксалган.

Қиз:

-Навбаҳор таърифи чексиз. Наврўзи олам таровати сизларни чин қалбдан муборакбод этишга рухсат бергайсизлар.

Йигит:

-Азиз дўстлар Ушбу айёмингиз кутлуғ бўлсин.

Қиз:

-Хонадонингиздан қут - барака, баҳорий кайфият аримасин!

Йигит:

Наврўз келинчакдек , гўзал, мафтункор!

Қалбингда баҳорий нафосат бисёр.

Ўзини кўз -кўзлаб кезар бетакрор,

Адирлар бағрида ёнар лозазор.

Қиз:

-Табиат оқ кўнгил. Унинг поклиги рамзи ҳам неъматиди мужассам топган.

Кумуш кишининг қорлари оппоқ, баҳор фаслининг гулғунчалари оппоқ.

Ҳатто тиришкор деҳқонларимизнинг қалб харорати ва ғайратларидан тошиб дунёга келган момикқина пахтамининг, пилламининг ранги ҳам оппоқ.

Йигит:

-Даврамиз меҳмонлар Билан файзли. Сиз азизларнинг кўнгилларингизни хушнуд этиш орзусида фасллар келинчаги Баҳорий кечамиз сабабчиси Наврўзойлар ваш у Билан бирга Бобо дехқон , момоер, қуёшбоболар ташриф буюрдилар. Қани шух қўшиқ Билан уларни кутиб олайлик (баҳор қўшиғи янграйди).

Баҳор(таъзимда):

-Шовуллаб оқади ўйноқи анҳор,
Наврўз ой сулув қиз ювор юзини.
Баҳорий шафтимга шукрона айтиб,
Айтади қалбадаги қайноқ сўзини
Наврўз ой:

-Қуёш кулар,
Менинг илхомим.

Худи шу жилвадек тўқилар бехос,
Гуллар оғушида бўламан сармаст,
Юракдан жой олар илохий хавас.

Қуёш бобо:

-Табиат уйғонар

Ажиб мўжиза

Лолалар безайди адиру қирни

Замин узра Майин майсалар

Охиста сўзлашар баҳорий сирни

Момо ер:

-Ток отади дехқонга пешвоз,кўкси тўлиқ чексиз завқларга,

Дехқон эса унга сарафроз,

Тўлдиради ризқ -рўзни зарга.

Дехқон бобо:

-ғунчалар бошида жилвагар офтоб

Бир Янги тонг отиб келмиш жаҳонга

Қирларда югурар охудек иштоб,

Наврўз кириб келди Ўзбекистонга.

Қиз ва йигит (бароварига):

-Дехқонларнинг туши ўнг келган кун бу,

Кеча - кундоузимиз тенг келган кун бу

Одамзодга Дуне кенг келган кун бу

Ассалом баҳорим, ассалом Наврўз.

Баҳорой:

-Азизлар , Наврўзи олам тухфаси сифатида ўзимиз Билан бир кучоқ ниҳоллар келтирганмиз. Анна шу ниҳолларни ҳашар йўли Билан меҳмонлар иштирокида ўтказиш ниятидамиз.

Қиз:

-Ташаккур, Баҳорой. Армуғонингиз келажак авлодларнинг ризқу насибасига айлансин.

Болалар жўрлигида қўшиқ янграйди.

Йигит:

-Зафар сизга ёр бўлсин!

Қўшиқ янграйди. Даврага шў қийқириқлар остида Насриддин Афанди бошчилигида асар қаҳрамонлари кириб келишади. Хўжа Насриддин хачри устида , шум бола кенг шалварининг киссасидан нимча ушатиб чакқанча хуллас ҳар бир и турли кўринишда намоён бўлишади.

Шум бола (Ҳавони искаб ҳайрон аланглайди):

-Афанди тоға, бир ниманинг бўйи келяптими?

Афанди:

-Вой , қитмир -ей ўзингни қадрламасанг ҳам, қориннинг иззатини биласан -а !

Шум бола (керилиб):

- Бўлмасамчи, ахир ернинг остида илон қимир этса думидан ғарчча эзадиган менман -ку!

Нўхат полвон (гапга аралашиб):

- Қайнонанг хуш кўрса Ош устига борасан. Сумалакка тўядиган маҳал ҳам бўлар экан -а шунисига шукур.

Қиммат (Зумрадни турткилаб):

-Қани косалардан олингда, сумалакка чопқилла! Қорин пиёзнинг пўсти бўлиб кетди. Йўл йўлакай иссиқ нондан ҳам тўрттошна ола кел! Чўчима нонвойлар ўзимизники. Хов, хов косанинг каттароғидан олингми, ишқилиб? Шундоқ бўлсин.(Қомонларга қараб, қорнини пайпаслаб):

Қорнимнинг очлигидан сенлар ҳам қуюшқонга қисилатаверма!

Шум бола:

-Тўғри айтасан, ўқишни - ёзишни билмасанг ҳам бинойидек калланг ишлайди. Ахир бугун байрам. Сумалакка бир тўйлик. Кўк сомса, кўк чучвара, кўк патир, кўк мантии...

Афанди:

-Э , бўлди - е! Яхшиси, аралаштирмай егин.

Қиммат (хо -холаб кулади):

- Хов анна Зумрад келяпти. Ортидагилар хизматкорларми дейман?

Худи кеча тухимдан чиққан жўжўлардек либослари, бўйлари бир хил -е!

Нўхат полвон:

- У замонлар ўтиб кетган. Бу хизматдаги мезбон болалар. Бизнинг хурматимиз учун.

Бошловчи қиз:

-Хуш келибсизлар, азиз меҳмонлар. Тадбир Билан ондармон бўлиб сезмай қолибмиз узр.

Афанди:

-Ҳечқиси йўқ. Ҳушвақт бўл!

Йигит:

- Қани давра тўри сизларга мушток.

Қўшиқ янграйди, сахна кўриниши.

Қиз:

-Жажжи гўдакларнинг махсум лабида,

Донишманд боболар очик таъбида,

Яшил ниҳолларнинг ҳар маблабида

Нозланиб - нозланиб кўз очар Наврўз.

Йигит:

-Қалдирғоч қаноти қизлар қошида,
Голбаргак тўлғонар чалвир сочида,
Юракни ўйнатиб хис талашади.
Нозланиб -нозланиб кўз очар Наврўз.

Иккиси:

-Қирқкулоқ қозонда қайна сумалак,
Борлиққа сеп ёзар зангор камалак,
Товозе - таъзимад дилбар келинчак,
Нозланиб - нозланиб кўз очар Наврўз.

1-жарчи:

-Эҳ-хе-хе! Одамлару одамлар,
Боғда пишган бодомлар,
Эшитмадим деменглар,
Эшитганлар жилманглар!

2-жарчи:

- Оёқни кўлга олинг,
Сумалакка кўл солинг,
Есангиз берар дармон,
Арийди дилда армон.
Байрамнинг қолган қисмини баҳор , наврўз ҳақидаги кўшиқлар ва шеърлар
Билан давом эттирилади.

Меҳрижон байрами:

Полиздаги хангома.

(ғрта гуруҳ учунбайрам эрталиги).

Зал байраомна безатилган. Ўртадаги махсус жойга турли сабзавотлардан намуналар кўйилган. Мусиқа остида залга сабзавотлар қиёфасидаги иштирокчилар кириб, сахна ўртасига ўтиришади. Ҳашаротлар қиёфасидаги иштирокчилар келиб, сабзавотлар тинчини бузишга ҳаракат қиладилар. Ҳашаротлар -Сабзавотлар, уйғонинг , куз келди. Ширин бўлиб пишдингиз. Туринглар, туринглар..(Шундай деб учишади). Сабзавотлар бошини кўтариб бир -бирларига пичирлашади.

Пиёз:- Куз келибди, эшитдингизми? Энди бизларни йиғиб - териб олиб кетишадими?

Картошка: - Ҳеч қаерга бормаймиз.

Сабзавотлар:- Ҳа, ҳеч қаерга бормаймиз. Сабзавотлар, барглар орасига беркинганлар. Дехқон бобо қопини кўтариб келяптилар, уйғонинглар келиб бизларни териб кетадилар.

Залга катта ва ўрта гуруҳ болалари кириб келадилар. Болалар биргаликда «Олтин куз» кўшиғини куйлайдилар.

Тарбиячи:-Болажонлар , манна етиб ҳам келдик. Энди полизимизни бир айланиб чиқамиз. Сабзавотларимиз етилди.

Қаранглар, манна бу картошкаларнинг катталигини, помидорни айтмайсизми

қип -қизил бўлиб пишибди. Тарбиячи сабзавотларни қўлига олиб болаларга кўрсатади.

Тарбиячи:- болалар , бугун сабзавотлардан боғчамизга териб кетамиз.

Шу пайт сабзавотлар пичирлашиб, «Мени мақташди , мениям мақташди», -деб севинишади. Сабзавотлар болаларнинг мақтовларидан қувониб, «Биз сабзавотлармиз» қўшиғини куйлашади.

Тарбиячи:- Энди, болаонлар қизларимиз сабзавотлардан саватларига териб олсинлар.

Қизлар мусиқа садоси остида сабзавот тераётгандек ҳарака қиладилар. Сўнгра полызга йўл оладилар.

1-бола: - Боғча опа, қаранг, полызда қовун, тарвузлар роса пишибди, қовун сайлига борайлик. Полиздан катта қовун олиб чиқадилар.

Тарбиячи:- Болалар, қаранглар, қовунимиз жуда мазалига ўшайди. Ҳозир ўтириб, қовундан татиб кўрамиз.

Ҳамма болаларга ликопча , сочиқ бериб чиқилади ва тиликлар қовун улашилади. Болалар қовун еб ўтиришганда , Шум бола ҳовлиқиб кириб келади.

Шум бола:- Вой, вой мени қутқаринглар. Мени деҳқон бобо қувлаб келяпти. Мен полиздан сўрамай бодирингларни ўғирлаган эдим. Менинг бу ердалигимни айтманглар.

Шум бола болаларнинг ортига беркинади. Деҳқон бобо ҳафа бўлиб кириб келади.

Деҳқон бобо:- Болалар , шу ердан шум бола ўтмдими, уни кўрмадингларми?

Болалар: -Кўрдик, кўрдик.

Деҳқон бобо:- Қаерда?

Болалар у бекинган жойни кўрсатишадилар. Деҳқон бобо Шум болани ушлаб олади.

Деҳқон бобо:- Ҳа, қўлга тушдингми, энди сенинг тазиригини бераман.

Шум бола:- Бодрингларингизни бошқа ўғирламайман. Мени кечиринг.

Деҳқон бобо:- Майли, бир сафа кечирамиз лекин бундан бўён сўрамай иш қилма.

Шум бола:- Деҳқон бобо бодрингларингизни биттасини ҳам емадим. Манна , олинг. У бодрингларни бобога қайтаради.

Деҳқон бобо:- Тўғри сўзлингиз учун сенга тўрттасини бераман.

Шум бола: -Раҳмат, бобожон, мен бу бодринглар билан ўртоқларимни меҳмон қиламан.

Деҳқон бобо:- Дунёда энг ёмон нарса -ёлғон сўзлаш. Буни ёдларингдан чиқарманглар, энди мен полызга кетдим. Кўришгунча, хайр, болажонлар!

Тарбиячи:- Болалар, юринглар, боғимизга кетдик.

Боққа етиб келишади. Уч туп мевали дарахт кўриниб туради.

Тарбиячи:-Болажонлар, қаранглар , меваларимиз роса пишибди. Ким мевалар ҳақида шеър билади.

Болалар навбати билан мевалар тўғрисида шеърларни ўқийдилар.

Тарбиячи:- Раҳмат, чиройли шеърлар экан, тўғримми? Энди қизларимиз кўшиқ ижро этиб, рақсга тушиб берадилар. Қизлар куйлаб, ўйнайдилар.

Тарбиячи:- болажаонлар, меваларни ўз қўлингиз билан теришни истайсизми?

Улар олма дарахти ёнига борадилар.

Тарбиячи:- Вой, болалар қаранглар, олма узмоқча эдим, бу ерда қандайдир хат ёзилган экан. Қани ўқийлик -чи. «Ким топишмоқни топса, мевадан олсин» деб ёзилибди.

Топишмоқ.

Қишда ухлаб яланғоч

Баҳор қуяр яшил соч. (Дарахт)

Топишмоқларни топиб олмлаарни териб оладилар. Болалар нок дарахтидаги саволни ҳам ўқишади. Бу ерда ҳам топишмоқ ёзилган бўлади.

Топшимоқ:

Гулсиз мева қилади,

кўп есан -тил шилади. (Анжир)

Топишмоқларни топиб нокни саватга солишади.

Шафтоли дарахтининг олдига боришади.

Шафтоли овози:- Ким тез айтишда биринчи ўринни олса, меваларимдан олсин.

Тез айтиш:

Саиданинг соати саккизда тўхтади.

Тарбиячи:- Энди, болалар, «Полизда» қўшиғини биргаликда куйлаймиз.

Кенг тердик саралаб.

Тарвуз сиғмас кучоққа,

Дўстлар , келинг бўёққа,

Танлаб олиқ бир -бирин,

Сўйиб едик, оҳ, ширин,

Дехқон бобо Саидахмад,

Доим бўлсин саломат. (Анвар Обиджон)

Тарбиячи:- Азиз болажонлар, байрамимиз якунига етди. Энди гуруҳларимизга бориб дам оламиз.

Болалар биргаликда мусиқа садолари остида гуруҳларига қайтадилар.

Акцент	-кучли товуш, нота ёзувида акцент алоҳида белгиланади.	
Альт	- (хорда-жўр навозда) аёлларни паст товуши.	
Ария	- овоз учун мусиқа асари оркестр билан	
Бас	- эркакларнинг паст товуши.	
Вальта	- мусиқа асарни такрорлаш белгиси.	
Гамма	- тепага ёки пастга жойлашган товуш қатори	Диапазон - овоз
	ёки мусиқа асарни товуш объёми.	
Дирижёр	- хор ёки оркестрнинг раҳбари.	
Дуэт	- икки ижрочилик ансамбили.	
Звукоряд	- нотада жойлашган товушқатор.	
Интервал	- масофа, бирин кетин ёки бир вақтда олинган товушлар.	
Контрас	- ранглар қарама-қаршилиги.	
Латент	- Зёшли болаларда маълум вақтдан даври кейин асарни ижро этиш.	
Метр	- мусиқада кучли товушни бирин кетин алмашиши.	
Нотный	- товушлар жойлашган чизик стан	
Опера балет	- йирик мусиқа жанрларидан бири	
Октава	- 6 товуш оралиғини ўз ичига олган масофа	
Пауза	- тухталмиш	
Ритм	-бир текис оқим	
Симфония	- Оҳангдошлар.	
Тембр	- товушнинг сифат хусусияти.	
Темп	- мусиқада тезлик ихтирочилиги.	
Увертюра	- операга еки драмага кириш қисми	
Финал	- мусиқа асарини тугаган қисми.	
Фортепиано	- мусиқа асбобини номи.	
Хор	- жўр навоз	
Цезура	- мусиқа асарнинг оралағида қисқача тухташ.	

Адабиётлар:

- 1.Р.Т.Акбарова. Нафосат тарбиясида узвийлик.
- 2.Ж Бошлангич таълим 1999 йил №5.
- 3.Акбарова. Муסיқа рақс маданиятининг ўзига хос хусусиятлари. Тошкент, 1998 йил.
- 4.З.Эгамбердиев қайта ишлаб нашрга тайёрланган. Муסיқа сеҳрлари., 1981 й.
- 5.Р.Т.Акбарова. Муסיқа бўлими. Тошкент. "Ўқитувчи", 1998 йил. Болалар таълим-тарбия дастури.
- 6.А.В.Кенеман,Н.А.Ветлутина "Муסיқа таълим тарбия методикаси", М.,1985.

МУНДАРИЖА:

1. Кириш	3
2. Мактабгача тарбия ёшдаги болалар мусиқа тарбиясининг вазифалари.....	3
3. Болалар мусиқавийлиги структураси ва улар ривожланишининг ёш хусусиятлари	8
4. Мусиқавий сенсор қобилият	11
5. Мактабгача ёшлардаги болаларга мусиқавий таълим -тарбия бериш методлари ва услублари	12
6. Мустақилликнинг 14 йиллик байрамига ва билимлар кунига боғишлангаб ўтказилган байрам дастурининг сценарийси.....	20
7. “Тил билган - эл билади”.....	22
8. “Баҳор еллари” байрам сценарийси	28

